

Interview met Femmianne Bredewold

Meer begrenzing brengt lucht en ruimte in bijzonder burenccontact

De samenleving wordt complexer, en de middelen – mensen en kapitaal – waar de verzorgingsstaat decennialang op draaiden, worden schaarser. Dat vraagt méér inzet (participatie) van iedere burger. Maar wat vraagt dat van burgers die meer zorg voor elkaar moeten gaan dragen? Lukt het buren met verschillende communicatieve en cognitieve vermogens om goed samen te leven? En wat vraagt de crisis in de zorg van ons allemaal? In dit interview geeft bijzonder hoogleraar Femmianne Bredewold een aantal antwoorden wanneer ze vertelt over zogenaamde *convivial encounters*¹ op buurtniveau, het belang van goed ingerichte ruimte(n), het recht om uit te checken en het delen van een gezamenlijk doel. Daarnaast benadrukt zij ook de noodzaak tot het stellen en bewaken van heldere kaders en grenzen in contact.

DOOR TABITHA VAN DEN BERG FOTO LILIAN VAN ROOIJ

Allereerst, wat is de kern van uw opdracht bij het aanvaarden van de leerstoel eerder dit jaar?

Mijn leerstoel Samenleven met verschil en veel van mijn onderzoek gaat over de veranderende verzorgingsstaat. Deze verzorgingsstaat staat steeds meer onderdruk. Er is een gebrek aan professionals en financiële middelen. Daardoor doen burgers die langdurig afhankelijk zijn van zorg een groter beroep op verschillende netwerken, zowel in hun familie, als, steeds vaker, in de buurt. Een belangrijke vraag waarmee ik me bezighoud in mijn leerstoel is: hoe ondersteun je die netwerken en hoe zorg je dat de zorg kwalitatief goed is en blijft, en ook dat de waardigheid van alle betrokkenen goed geborgd wordt en blijft.

In uw onderzoek lees ik over het grote belang dat het heel duidelijk is wat mensen over en weer van elkaar mogen verwachten in burger-, buurt- en zorginitiatieven.

Ja, dat klopt. In heel Nederland zie je verschillende initiatieven ontstaan die erop gericht zijn om zorg voor elkaar te stimuleren, zoals Thuis in je buurt en Zorg in de wijk-initiatieven. Je ziet,

ook in beleidstukken van gemeenten en zorg- en welzijnsorganisaties, dat er hoge verwachtingen zijn van die burenrelaties. Ze hopen er een deel van de tekorten aan handen en middelen mee te beslechten. In het kort komt het erop neer, dat in een veranderende participatiemaatschappij, iedereen méér moet doen om die zorgcrisis op te lossen. En dan wordt het heel belangrijk dat je met elkaar duidelijk schetst wat je van wie verwacht, zeker in burenrelaties die een zelfstandige waarde hebben.

Socioloog Femmianne Bredewold is werkzaam als bijzonder hoogleraar Samenleven met verschil, bij het Ben Sajat Centrum in Amsterdam en als universitair hoofddocent en onderzoeker aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Haar interesse in intermenselijke relaties en verbanden loopt als een leidraad door haar carrière en onderzoek. Ze houdt zich bezig met de vraag hoe mensen samenleven en wat ervoor nodig is om 'goed' of 'goed genoeg' samen te leven en hoe we kwaliteit van samenleven kunnen verbeteren.

Tabitha van den Berg
is redactielid van dit tijdschrift.

Koester eerst wat er al is?

Precies. Buren hebben aparte soorten relaties, en die hebben hun eigen waarde. Bij mantelzorg binnen het gezin en de familie is er een sociaal-emotionele nauwe band. Bij buren is die band vaak wat minder nauw. Goede buren blijven goede buren als er gepaste afstand is, en die willen heus wel iets voor elkaar doen, maar het liefst op basis van wederkerigheid. Je past op elkaars kat en geeft de plantjes water tijdens elkaars vakantie, maar je komt niet te vaak bij elkaar over de vloer. Als er in een wijk meer buren komen wonen met een

psychiatrische of complexe zorgvraag of verstandelijke beperking, en er onvoldoende begeleiding en begrenzing is, dan gaat het – blijkt uit onderzoek – vaak mis.

Waar ontstaan problemen?

Er ontstaat gedoe als grenzen overschreden worden; contact wordt negatief als er te veel van de buur gevraagd wordt. Dan heb je het niet per se over overlastsituaties, maar ook over buren die een te grote claim leggen op de ander omdat ze grenzen van een ander minder goed aanvoelen. Daar waar

wederkerigheid in dat contact niet in acht wordt genomen, ontstaat er schuring. Wij zijn gaan onderzoeken wanneer het contact wel goed gaat.²

We zagen dat dit het geval was als burens elkaar al regelmatig tegenkwamen, bijvoorbeeld als ze de hond uitlieten, in winkels of op straat. Daaruit concludeerden wij dat het helpt als ontmoetingen in de publieke ruimte plaatsvinden. Daar zit een natuurlijk ingebouwde begrenzing in. Je blijft immers niet eindeloos staan praten als je de hond uitlaat want dat hondje wil weer verder.

Het helpt ook als er duidelijkheid is in rollen. Bij een bezoek aan de bakker, is helder wat je daar komt doen, en wie de bakker is, en wie de klant. En dan maak je een praatje, maar ook dat duurt vanuit de aard van dat contact geen uren. Wat we leerden hebben we verder onderzocht in buurtprojecten. De bevindingen uit eerder onderzoek hebben we vertaald naar de inrichting van projecten die als doel hebben gewenste positieve contacten op gang brengen, op buurniveau tussen burens met en zonder ondersteuningsbehoeften.

Ik las dat u zowel binnen- als buitenactiviteiten hebt onderzocht, maakte dat nog verschil?

Ja, we merkten dat samen eten vaak spannender werd gevonden. Je zit relatief lang aan elkaar vast. Het vraagt redelijk veel vaardigheden om een gesprek gaande te houden. Niet iedereen kan of wil dat. En je kunt niet zomaar weglopen tijdens een diner.

Mag ik alsjeblieft gewoon buurman blijven?

Is die spanning er aan beide kanten, er zijn immers veel vooroordelen en een zeker stigma over mensen met een kwetsbaarheid?

Ja, die spanning is er absoluut aan beide kanten. Beide zoeken ze hoe ze het contact het beste vorm kunnen geven. En je ziet ook een duidelijke wens bij de mensen zonder beperking: mag ik alsjeblieft gewoon buurman blijven? En dus géén zorgprofessional of vrijwilliger met specifieke verantwoordelijkheid worden? Mensen willen best een oogje in het zeil houden en een praatje maken, maar wel vanuit de rol van een gewone buur. Vanuit welzijnsorganisaties zie je vaak de neiging om mensen als (potentiële) vrijwilliger in te lijven. Ze proberen van een gewone burens relatie iets anders te maken. Maar een burens relatie heeft een eigen waarde, juist omdat je dan niet in de mal van vrijwilliger versus hulpbehoevende wordt gedrukt. Koester dus die burens relatie. Dat is ook voor mensen met een beperking fijner, want dan kunnen zij ook loskomen van hun rol van patiënt.

Stel, er is een situatie waarin tussen burens spanning is opgelopen, hoe breng je de lichtheid weer terug in het contact?

Wat vaak helpt, is als er begrip is voor de beperking. Er ontstaat vaak zachtheid als mensen weten dat er iets bijzonders speelt. En begrijpen waardoor iemand plots overstuur om negen uur 's avonds voor de deur staat voor een pleister. Ik snap dat het soms lastig is, vanuit privacyoverwegingen, om

een buur te informeren als iemand met een bepaalde begeleidingsbehoefte ergens komt wonen, en toch denk ik dat het voor alle betrokkenen helpend is als dat wel bekend mag zijn. En zorg ook dat mensen weten bij wie ze terecht kunnen als het niet werkt, of ingewikkeld wordt met die buur met een ondersteuningsbehoefte. Mensen bellen als ze dat niet weten al snel de politie, wat escalerend werkt.

Het klinkt ook alsof in sommige projecten de wens van een buur met een kwetsbaarheid om bij de buur te horen (sociale inclusie) en de wens van organisaties om iets te doen aan de tekorten in de zorg, in feite twee aparte doelen, door elkaar gaan lopen?

Zeker, en dat is ingewikkeld. Daar ontstaat spanning. Ik wil best een goede buur zijn, maar niet gelijk zorgtaken overgeheveld krijgen. Je kunt relaties kapotmaken door er druk op te zetten. Dan gaan mensen begrenzen, of zelfs uit contact. 'Ja doe, hier heb ik geen zin in.' Dat geldt overigens ook voor mensen met een kwetsbaarheid; die zoeken in een buurtproject vaak ook geen zorg met daaraan gekoppelde doelen. Dat krijgen ze al bij de dagbesteding, zij zoeken vaak ook gewoon licht contact en een middag lekker buiten werken, in de gedeelde buurttuin. Met vrijheid om wel en niet in te stappen, zonder van alles te moeten. Er is overigens ook niks mis met projecten die wél gericht zijn op het verlichten van de zorg in de buurt, mits dat doel maar duidelijk is aan de voorkant, zodat mensen daar bewust voor kunnen kiezen.

Ik las in uw onderzoek ook dat soms een versterking van uitsluitingsmechanismes gerapporteerd werd. Dat een deelnemer zich juist meer alleen voelde doordat er ondanks de gedeelde ruimte van zo'n project of initiatief géén contact ontstond met diens burens zonder beperking. Hoe richt je een ruimte of activiteit zo in dat contact ontstaat op een manier die wel voor beide partijen werkt?

Het helpt als er ingezet wordt op een gezamenlijk doel, een *common purpose*, om van daaruit interactie te faciliteren. Als je het doel centraal zet in plaats van de relatie, dan blijft het contact meer gelijkwaardig. Dus niet: 'Wie wil er hardlopen met mensen met een psychiatrische achtergrond?', maar: 'We richten een hardloopleague op in de buurt en iedereen is welkom.' Samen dingen doen staat dan veel meer centraal. Samen bloemen plukken, onkruid wieden; activiteiten waarin die onderlinge verschillen of beperkingen helemaal niet zo belangrijk zijn.

In een project in Utrecht, TijdvoorElkaar, stond wederkerigheid centraal, vanuit het idee dat elke deelnemer iets te geven heeft. Over en weer klusjes voor elkaar doen bijvoorbeeld. 'Ik help jou met je administratie en jij laat mijn hond uit' – vaak heel praktisch van aard. Daarmee doorbreek je ook een patroon dat iemand altijd in de gevende of de ontvangende rol zit. Dat geeft veel eigenwaarde aan de deelnemer met een hulpvraag.

In dat project zagen we ook dat je zelfredzaamheid niet moet overschatten. Na een paar jaar succes werd door de financier, in dit geval de gemeente, bedacht dat er bezuinigd kon worden, en het project wel zonder professionele ondersteuning zou kunnen. Toen ging het vrij snel mis. Bij deelnemers met een verstandelijke beperking zie je bijvoorbeeld dat ze sociaal-emotioneel regelmatig jonger zijn dan hun

kalenderleeftijd, en dat ze af en toe hulp nodig hebben bij het ontwikkelen van een zekere sociaal-emotionele flexibiliteit. Dan is de professional net even die back-up om op terug te kunnen vallen, om te zorgen dat het blijvende contact gefaciliteerd wordt.

Begrenzing in tijd, helderheid in rollen, en contact in de publieke ruimte vergemakkelijken het contact

Ik begrijp dat het ontwerp van een ruimte, binnen of buiten, ook heel belangrijk is bij projecten om dat wederkerige contact te faciliteren én begrenzen.

Klopt. Je ziet dus dat begrenzing in tijd (iets dat van nature niet eindeloos duurt), helderheid in rollen, en contact in de publieke ruimte waar je makkelijk in en uitstapt, het contact vergemakkelijkt. We zagen daarnaast ook dat helderheid in de functie van de ruimte helpt. Als er heel groot een logo van een zorgorganisatie boven de deur van een buurtruimte hangt, dan denken burenen zonder zorgbehoefte dat deze ruimte niet voor hen bedoeld is. Naast functie, is ook de inrichting van die ruimte belangrijk. Ook mensen met een kwetsbaarheid hebben de behoefte om even ergens uit te kunnen stappen. Een plek waar je even in je eentje kunt gaan zitten, of een ruimte waar je even kunt 'ontprikken'. Zo houd je de activiteit voor iedereen goed te behappen.

Het klinkt alsof u zegt: nabijheid tussen burgers met verschillende vermogens, kan alleen bestaan bij de gratie van heldere kaders en begrenzing en waar nodig enige extra begeleiding. En als hoogleraar zit u toch in dat spanningsveld: de zorgcrisis is een realiteit. Zijn er manieren om beide met elkaar te verenigen?

Er is een enorm potentieel in onze maatschappij. Men zoekt verbinding en zingeving. Mensen willen echt wat voor een

ander doen. Mijn collega Evelien Tonkens spreekt in dat kader van altruïstisch overschot. Maar het is wel belangrijk dat we zorgvuldig met dat potentieel omgaan. Je ziet bijvoorbeeld dat er door personeelstekort in de zorg heel veel op de schouders van mantelzorgers terechtkomt. Over die groep moeten we ons zorgen maken, en hen ontlasten, anders houden zij het niet vol. Als zij uitvallen hebben we echt een probleem. Voor hen moeten we goed zorgen en de projecten die we hier bespreken kunnen daar in zekere zin aan bijdragen. Een buurtproject waar mensen met dementie ook welkom zijn, kan de mantelzorger een paar uur ontlasten. Burenhulpprojecten kunnen zorgen dat er boodschappen worden gedaan voor zo'n gezin.

Hoe verleid je mensen om meer te gaan doen op lokaal niveau, in plaats van te gaan wandelen naar Santiago of kittens verzorgen in Griekenland?

Het is oud nieuws, maar ik had het tien jaar terug al over het belang van een goede match en samenwerking tussen de zorg en welzijnssector. Zorg dat de samenwerking tussen beide sectoren verbetert, zodat buurtprojecten goed gevonden worden door mensen met een zorgbehoefte, en dat burenen daar onder goede voorwaarden terechtkunnen. Zorg dus voor genoeg lucht, lichtheid en helderheid. Daar heb ik zelf ook behoefte aan. Ik werk fulltime, ik heb een (jong) gezin. Ik wil echt wel een dagdeel per maand iets betekenen voor mijn buurt, maar meer dan dat is praktisch niet haalbaar. Vraag je meer van jonge mensen met een drukke baan en gezin, dan haakt men af. De organisatie waar ik me aanmeldde probeerde toch te kijken of ze ons aanbod niet konden oprekken en of we toch niet nog meer wilden doen. Dat vond ik lastig, want ik was aan de voorkant duidelijk geweest wat onze draagkracht als gezin was. Dan zie je weer dat die begrenzing echt belangrijk is en dat je die moet respecteren.

Tot slot, heeft u nog een leestip voor mensen die na het lezen van dit artikel graag méér willen lezen over succesvol samenwerken binnen de crisis in de zorg?

Ja, het essay *De architectuur van alledaagse attentheid* over de Lang Leven Thuisflats in Amsterdam-West en het rapport van het College van Rijksadviseurs *Ruimte maken voor ontmoeting*, raad ik aan.³ Daar staan hele zinnige dingen in over hoe je burenencontacten kan koesteren en ondersteunen. ■

NOTEN

1. *Convivial encounters* laat zich moeilijk vertalen. Het betreft ontmoetingen zonder zwaarte, je zou kunnen zeggen ontmoetingen vanuit een zekere lichtheid, die van nature oppervlakkig en gezellig zijn en blijven.
2. Femmianne Bredewold, Evelien Tonkens & Margo Trappenburg, 'Urban encounters limited: The importance of built-in boundaries in contacts between people with intellectual or psychiatric disabilities and their neighbours', *Urban Studies* 2016/16.
3. Te vinden op bensajetcentrum.nl (essay) en collegevanrijksadviseurs.nl (rapport).